

Oldtiden under standet

af Harald Holm, Ryde, Vinderup

I 25 år har inspektør David Livsager, Nationalmuseet, foretaget udgravninger ved Thys vestkyst, hjulpet af amatører. En af disse fortæller her, hvad man også kan finde på stranden.

Hvornår begyndte sandflugten mon, og hvad gemmer sandet ude på de øde flader. Det vidste min kone og jeg intet om, da vi besøgte Lodbjerg sommeren 1971. Fra fyret kunne vi mod nord se Redningsvejen og vejsporene ud til den høje sandklit ved Penbjerg. Der måtte vi ud - til solskin og bølger. Ved Penbjerg er kystskrænten stejl og med fremspring af særlig hårdt moræneler, der modstår havets angreb en tid. Her er altid læ at finde, og her er plads nok. Der er langt mellem fodaftrykene.

Henne på stranden lå en metertyk blok martørv, anbragt der af bølgerne. Den så vi nærmere på og pirkede i den med en pind. Midt i den dukkede flinteflækker op, potteskår og en kotand. Blokken kom fra nogle udstrakte morlag kun 100 meter væk. Her var der spor af en boplads. (Samme år havde vi besøgt museet i Rudkøbing, og jeg mente at genkende skårene, så jeg fuld af overmod kunne skrive til

Dagbladet om fund af en stenalderhavn fra Troldebjergtid ved Penbjerg). Først siden fandt jeg ud af, at kystens forløb har ændret sig. Men Penbjerg lå dog ved en bugt, hvad østersskaller under morlaget viser.

Fundene blev sendt til Thisted Museum, der dengang som nu ikke havde mange penge til egentlige udgravninger. Men i 1972 sendte Nationalmuseet efter flere lovende fund fra min side inspektør Livsager til Lodbjerg. Han havde erfaring fra udgravninger i sandet ved Bethlehem, og han havde udgravet tidligere ved Lodbjerg strand. Han var med ved udgravningen af byhøjen ved Vestervig Kirke. Her afleverede den da 18-årige Jens H. Bech, nu museumsinspektør ved Thisted Museum, sine fine fund af flintdolke til ham, fundet på skrænten af Gjævhul Bakke. Det førte til en udgravning her i 1966, og "skovrider Jensens plads" nord for Stålgjæv blev undersøgt i 1967, også efter henvisning fra lokale beboere. En plads ved Mortenssande blev udsat i håb om samarbejde med geologer, men der viste sig ikke mulighed for det.

Stenøkse fundet ved Penbjerg sommeren 1973

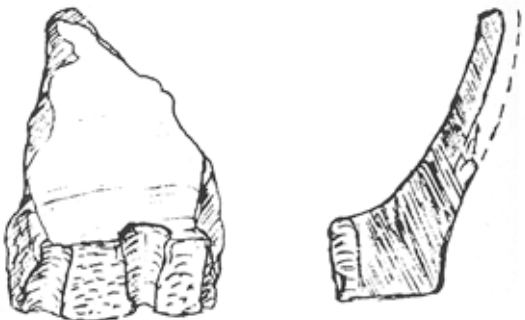
Udgravningen ved Penbjerg varede en uge, og jeg deltog sammen med Livsager. Vi fandt mange potteskår, redskaber af flint og ben og ravstykker med spor af forarbejdning, ligesom et slebet stykke, jeg fandt før udgravningen begyndte. Jeg lærte, at man skal grave til oldsagerne ovenfra, så at lagfølgen åbenbares klart. Mine undermineringer af de metertykke morlag var ikke populære. Jeg ønskede at samle fund nok til at retfærdiggøre en fagmæssig undersøgelse. Lagfølgen er specielt vigtig ved udgravning i klitterne. Fund af itubrudte ravsmykker fik Livsager til at fremsætte en formodning om, at der også måtte være et

Kystskrænter vasket ren efter storm

RAVVÆRKSTED, så vi aftalte, at jeg skulle grave videre senere, når regn havde blødgjort lagene. Det blev i oktober. Der fandtes i alt 50 stk. rav, mange gode eksemplarer på uheld under fremstillingen af smykker, men ikke væsensforskellig fra allerede kendte fund inde i landet. Så Liversage fremsatte endnu en formodning: Der må være flere bopladser herude.

Klitplantør Eigil T. Andersen understøttede projektet både ved sin moralske opbakning, praktiske anvisninger og hjælp i nødsituationer. Så forsynet med en tilladelse til at færdes og en skovl i hånden følte jeg mig snart hjemme ved foden af klitterne eller oppe på skrænterne. På Penbjerg havde vi ikke fundet spor af selve bebyggelsen. Så jeg undersøgte hele skrænten mod syd for at finde den, men den er ikke dukket op endnu eller også er den skyllet i havet for længe siden.

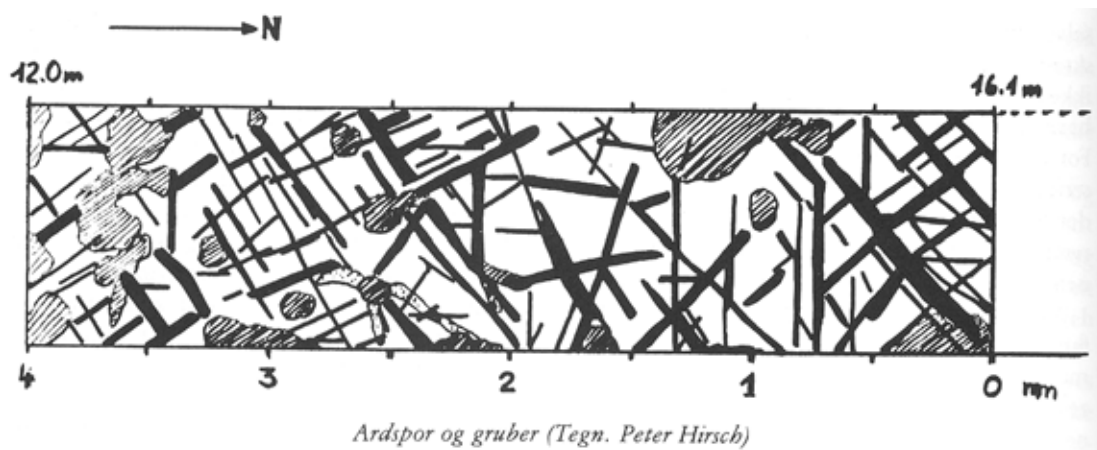

Sikarskår. (Tegning Klaus Hirsch)

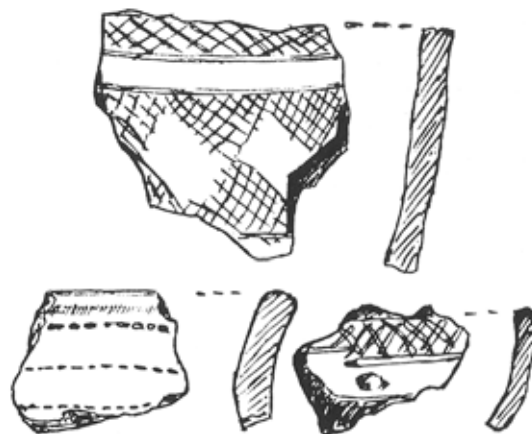
For 100 år siden lå kysten 200 m fra den nuværende klitfod. Men der var også ting på stranden ved Penbjerg. I 1972 fandt min datter en tyndnakket økse fra dyssetiden og min kone senere en bjergartøkse med hulslebne sider, vægt 1,7 kg, så folk har været stærke dengang. Selv fandt jeg spredte potteskår i 2 adskilte lag over moræneleret. Nederste stenalder, derefter bronzealder, og også ældre jernalder var der i en nedgravning med en brandgrav.

Man kunne ikke længere køre i bilen til Penbjerg, så klitplantøren anviste mig en parkeringsplads nær sommerhuset. Vandreruten til Penbjerg førte nu ned ad den stejle skrænt og forbi Gjævhul. På vejen op, ved vejen nord for sommerhuset (det eneste i Lodbjerg), fandt jeg potteskår, der stammede fra et flyvesandslag en meter over morænen. Der kunne findes skår over en 100 meter lang strækning, og der var spor af huse: pælehuller og ildsteder. ”Sommerhuspladsen”, som vi måtte kalde den i mangel af bedre, har været genstand for mange undersøgelser og fortæller nyt om naturforholdene og folks levevis i ældre jernalder, ca. 300 før Kristus.

Mellem sommerhuspladsen og Gjævhul så jeg en dag potteskår sidde i et tykt tørvelag. Det var del af en rigt dekoreret krukke fra Blandebjergtid. Vand skyllede som en bæk ud under klitsandet så udgravningen var en våd

Ravknep. (Tegning Klaus Hirsch)

Klokkebægerskår. (Tegning Klaus Hirsch)

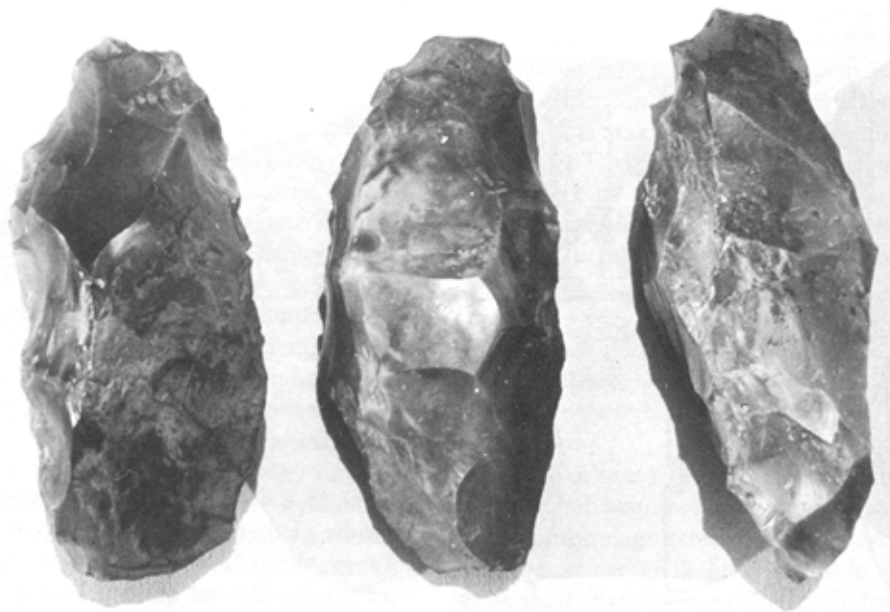
omgang. Her fandt jeg rav, også en nydelig aflang rørperle. I morlagene ud for Gjævhul afdækkede havet en samling knogler ved et ildsted, og også her i morænelaget under klitten fandtes bearbejdet rav og stenalderpotteskår. Begge steder var udgravningsforholdene næsten umulige.

Den næste boplads blev fundet lige syd for "Sorte Næse", som endnu holder stand mod havet. Der var flintesager i en nedskredet blok. Liversage var først skeptisk, men efter fund af dekorerede skår, i ravperle og flere stykker bearbejdet rav, fik også denne plads sit nummer i Lodbjergs sognebeskrivelse. Pladsen dateres til den sidste del af dyssetid, før jættestuetiden (Penbjerg). Jeg arbejdede et par somre her 10 meter over havet. Der var fund over 50 meter, men de tyndede ud, og Nationalmuseet nåede kun en kort besigtigelse, før pladsen blev opgivet.

På højde med den store parkeringsplads ved Flade Sø hæver moræneleret sig op af sandet. Lidt mod nord fandt jeg en plads fra dolktid i flyvesandet over morænen. Liversage undersøgte denne og fandt sydligere også vikingetid. Der blev konstateret spor af flere huse, mange skår af kuglepotter, tenvægte og skår af klæbersten. Vigtigt var fund af rugkerner og frø af andre planter. Vikingeplassen hører til Agger sogn.

Nord for Penbjerg ligger Stålgjæven med adgangsvej til stranden fra Redningsvejen. Et vandløb har sit udløb her. På det nordlige udløbshjørne lå en bronzealderboplads fra yngre bronzealder (ca. 600 f. Kr.), og et par meter under den lå en enkeltgravsplads (ca. 2100 f. Kr.). Liversage fandt spidsen af en teltpæl bevaret efter at have fulgt den i et snittet pælehul, mens jeg fik glæden af at fremdrage en lille dekoreret skål, der kun var gået i 5 stykker. Det var i påsken 1976, hvor vi ellers hovedsagelig udgravede på "Mellempladsen" mellem Stålgjæv og Penbjerg. Hans Madsen fra Bedsted hjalp os som frivillig. Der var god brug for hjælp i sandmasserne, hver gang de afrensede udgravningsvægge skred sammen om os. Mellempladsen har givet fund fra både dolktid, ældre samt yngre bronzealder. Tusinder af potteskår viser lang beboelse. Der var mange kotænder bevaret, og fund af sikar viser, at man har lavet ost af mælken. Pladsen er nedbrudt meget af havet, men Liversage har gjort fund her i 1990. Den indeholder ikke rav.

Det gjorde derimod "Olietøndepladsen". Jeg

Kerneøkser fra maglemosetid. Fundet og fotograferet af Peter Hirsch

fandt den i 1976, men kunne ikke finde den i 1977. Liversage fandt den igen. Sandet var da flyttet af vinden, og potteskår lå nok så nydeligt fremme på randen af en lav klit. Flint og skår daterede fundet til dolktid. En meter under dette lag med oldsager fandtes et andet oldsagsførende lag, der indeholdt klokkebægerkeramik. Vi fandt også ravstykker her. Nogle var med arbejds spor, men løsningen på ravgåden lod vente på sig.

I 1978 kom Liversage i forbindelse med en ven af Danmark og især Thy, professor Peter Hirsch fra Universitetet i Kiel. Denne henvendte sig til Nationalmuseet for at aflevere sine fund og oplysninger om sine iagttagelser. I 1971 fandt sønnen, 8-årige Klaus Hirsch en keineøkse i klinten ved Lodbjerg, og i de følgende år fandt familien i alt 9 økser på dette sted, alle fra yngre Maglemosetid, 8000 år gamle. De fleste iagttagelser ved Lodbjerg passede med vore, men ved Lyngby i nord havde Hirscherne opdaget flere gode pladser, så vort interesseområde blev derved pludselig fordoblet i udstrækning. I sommerferierne foretog vi eftersøgningen sammen, og der kom flere nye pladser til, fra dolketid og bronzealder. Den rigeste blev "Stenbjergpladsen", hvor Nationalmuseet fandt vigtige hustomter fra bronzealderen.

Peter Hirsch gav anledning til vort første forsøg på at finde ards spor, pløjspor fra oldtiden. Det mislykkedes først, men senere blev det hverdag at finde ards spor herude. Vi fandt dem

ved Penbjerg, ved Mellempladsen, ved Sommerhuspladsen, ved Vikingepladsen og ved Stenbjergpladsen, hvorfra P. Hirsch tegnede alle sporene fra en 10 meter lang og 1 meter bred "hylde" i udgravningen, et øjebliksbillede af undersiden af en mark for 2600 år siden.

Fra 1978 gav Hirschfamilien også en hånd med ved Nationalmuseets undersøgelser på Mellempladsen og Olietøndepladsen. Det gjaldt om at komme før havet. Et par år prøvede vi at finde rav på Klokkebægerpladsen. Den flotte keramik var også en spore. Vi fandt alle rav, Nævnes bør en ravknep med V-formet gennemboring og et halvmåneformet stykke gennemboret på langs (se ill.). Til sidst lykkedes det. Peter Hirsch begyndte at finde små ravspåner, som var lavet af mennesker. Ved at sigte laget med spåner i en husholdnings si i en spand havvand kom endnu mindre stykker frem. Vi nøjedes med 100 småstykker, som vi stolte sendte til Nationalmuseet i en tændstikæske. Der var også forkullet korn, frø og skaller af hasselnød. Liversage sikrede snart efter et betydeligt materiale heraf til Nationalmuseet ved en udgravning. Der blev også fundet mulige redskaber til ravforarbejdning, men endnu ikke ganske overbevisende.

Mens vi i de følgende år holdt øje med de kendte pladser, især Vikingepladsen ved Agger Tange, fandt Liversage en ny plads nær Mortenssande. Det var igen en klokkebægerpåvirket enkeltgravsplads med

vigtige spor af bebyggelse. Og der var rav. Mere end nogensinde. Det lykkedes nu at bekræfte, hvilke redskaber, der må være anvendt ved bearbejdningen af ravet.

Klaus Hirsch havde lært sig flinteteknik til fuldkommenhed og begyndte at eksperimentere med ravbearbejdning. Der anvendtes indkøbt rav. Han fremstillede f.eks. perler og mikroskopet viste samme affald og samme arbejds spor, som de færdige stykker i Nationalmuseets pragtfulde ravsamling. David Liversage og Klaus Hirsch præsenterede resultatet af deres undersøgelse og hele det mangeårige forarbejde i ”Nationalmuseets Arbejdsmark” 1987 i blot 4 sider tekst og 4 sider farvelagte billeder. Det bevises, at ravsmykker blev skrabet, sjældent slebet! Store ravstykker blev skåret i skiver med en snor, der førtes hurtigt frem og tilbage, og huller blev boret, oftest med særlige borspidser af flint, anbragt i en pind og drevet med et specielt snoretræk, et pumpebor. Artiklen kan varmt anbefales.

I de sidste 25 år er der således med jævne mellemrum foregået udgravninger over 14 km af Sydthys vestkyst. Der er opdaget daterbare lag ca. 40 forskellige steder, hvoraf vi afleverede alle vore fund til Nationalmuseet. Men størstedelen af mulige fund er endt i brændingen

og malet til sand. Der er gode muligheder for mere daterbar viden om vandstand, klima, bevoksning, erhverv og folketal i de forskellige perioder af oldtiden. De hidtidige resultater omfatter bl.a. en datering af sandflugtens begyndelse i Lodbjerg til tidsrummet 3000 - 2500 f. Kr. Og det har været muligt at studere de enkelte tidsafsnits oldsager uden iblanding fra andre perioder. Skaftungepilespiden blev således fundet i 3 eksemplarer på ”Klokkebægerpladsen”.

De næste 100 år vil måske 1000 nye pladser blive afdækket ved havets nedbrydning af Vestkysten. Man burde kunne finde midler til ansættelse af en kystarkæolog, som ansvarlig for den viden, der ellers går tabt. Og til turisten skal lyde en opfordring til at indberette iagttagelser og fund til Nationalmuseet eller Thisted Museum. Men husk, at egentlige udgravninger ikke er tilladt. Og man skal også være klar over, at det kan være farligt at færdes langs foden af kystskrænten. Skred og nedstyrtninger kan ske meget hurtigt.

Adresser:

Museet for Thy og V. Hanherred, Jernbanegade 4, Thisted, tlf. 97920577
Nationalmuseet, Frederiksholm Kanal 12, 1220 København K, tlf. 33134411

Kilde: Sydthy Årbog 1990, side 51-56.